

Kansan- luonteesta kummunnut kansanmurha?

Philip Short: Pol Pot. The history of a nightmare. London: John Murray Publishers, 2005. 511 s.

■ Kambodžan pieni ja vähävoimainen kuningaskunta oli ajautunut 1960-luvun lopulla

viheliäiseen tilaan. Naapurien-
sa ja suurvaltojen ahdistaman
maan itsevaltainen monarkki
oli lakkauttanut parlamentin,
mitätöinyt ihmisoikeudet ja tu-
kahduttanut kaikki rauhan-
omaisen vastarinnan mahdol-
lisuudet. Raakaa sortovaltaa
vastaan voitiin käydä vain
asein. Vallankumouksen joh-
toon asetui joukko Ranskassa
opiskelleita nuoria yhteiskun-
ta- ja luonnontieteilijöitä, joita
elähdytti väkevä kansallishen-
ki. Kansallisen uudistumisen
rintama voitti vääjäämättä, jo-
ten varmaankin maassa koitti
rauhan, turvallisuuden, demo-
kratian ja ripeän taloudellisen
vaurastumisen leimaama on-
nen aika?

Kuten maailman soisi yhä
elävästi muistavan, kävi aivan
toisin. Kun uuden hallituksen
valtakausi päättyi vain kolme
vuotta, kahdeksan kuukautta
ja 20 päivää myöhemmin,
Kambodža oli joutunut perivi-
hollisensa Vietnamin miehittä-
mäksi ja menettänyt ehkä jopa
40 prosenttia asukkaistaan.
Hirmuvaltiaita kutsuttiin ulko-
mailla punakhmereiksi. Hei-
dän johtajansa puolestaan
käytti monia nimiä, joista tun-
netuin ja kammutuin oli Pol
Pot.

Punakhmerien aiheuttamien
kuolemien lukumäärästä esite-
tään edelleen häkellyttävän ris-
tiriitaisia arvioita. Noin seitse-
mästä miljoonasta kambodža-
laisesta kuoli hirmuhallinnon
vuosina ehkä jopa kolme mil-
joonaa, ehkä ”vain” 250 000.
Murhattujen sekä nälkään ja
tauteihin menehtyneiden koh-
taloita on selvitetty lukuisissa
teoksissa. Brittiläinen lehtimies
Philip Short on valinnut toisen
näkökulman. Short ei suinkaan

unohda eikä vähättele uhreja,
joiden määräksi hän itse arvioi
noin 1,5 miljoonaa, mutta on
ottanut tehtäväkseen kertoa
joukkotuhon kylväjien tarinan.
Laajan kielitaitonsa ansiosta
Short on voinut paitsi pereh-
tyä monipuoliseen kirjalliseen
aineistoon myös haastatella ta-
pahtumiin osallistuneita, myös
punakhmerien korkeimpaan
johtoon kuuluneita. Aiemmin
Short on julkaissut kiitetyn elä-
mäkerran Mao Zedongista.

Pariisissa opiskelevat kam-
bodžalaiset isänmaanystävät
perustivat 1950-luvun alussa
marxilaisen opintopiirin. Lah-
jakkaat nuoret suuntautuivat
marxismi-leninismiin, koska
heidän palava toiveensa maan-
sa kansallisesta itsemääräämis-
oikeudesta sai Ranskassa tukea
vain kommunisteilta. Ranskan
kommunistipuolue eli tuolloin
vahvimman kannatuksensa ai-
kaa mutta edusti politiikassaan
suorasukaista stalinismia ja
ideologiassaan latteata ja me-
kanistista Marx-tulkintaa. Salas-
sa toimineeseen opintopiiriin
otettiin myös Saloth Sâr -nimi-
nen nuorukainen, joka oli
päässyt vauraan talonpoikais-
sukunsa hyvien suhteiden an-
siosta opiskelemaan pariisilai-
seen tekniseen opistoon, vaika
häneltä olikin jäänyt lukio
kesken kotimaassa. Sâr menses-
tyi huonosti myös ammatti-
opinnoissaan eikä kunnostau-
tunut opintopiirissäkään. Short
kuitenkin katsoo Sârin omak-
suneen Pariisissa tutkimistaan
kirjoista myöhemmän toimin-
tansa ydinajatuksat. Kropotki-
nia lukiessaan Sâr oppi, ettei
vallankumouksen tavoitteista
saa tinkiä vähääkään. Stalinin
laatimista ja laadittamista teok-
sista taas jäi Sârin mieleen,

miten kommunistien tulee jat-
kuvasti ja armottomasti taistel-
la keskuuteensa ujuttautuvia
pettureita vastaan. Vietettyään
kolme vuotta järjen pääkau-
pungissa Sâr halusi itse lähteä
kotimaahan jo ennen toverei-
taan. Hyväntuulisuuden ja seu-
rallisuuden lisäksi Sârilla oli
toiminnan valmistelijan tehtä-
vään sellainenkin avu, että hä-
nen lähisukulaisiaan toimi ho-
vissa niin virkamiehinä kuin
jalkavaimoinakin.

Sosialistinen vallankumous
kuului kuitenkin asioihin, joi-
ta vietnamilaisten isovelikansa
ei sallinut kambodžalaisten
eikä laosilaisten yrittää omin
neuvoin. Koko Indo-Kiinaa
varten jo 1930-luvun alussa
puolueen perustaneet vietna-
milaiset kommunistit organi-
soivat Kambodžassa toimivan,
nimellisesti itsenäisen veljes-
liikkeen. Varteenotettavaa me-
nestystä ei saavutettu, ennen
kuin Indo-Kiinan ensimmäinen
sota päättyi Geneven sopimuk-
seen vuonna 1954. Ranskalai-
set joutuivat poistumaan myös
Kambodžasta, mutta itsenäi-
syytensä takaisin saaneesta
kuningaskunnasta ei tullut pe-
rustuslaillista. Khmerkansaa
ikimuistoisista ajoista lähtien
hallinneen monarkian nuori
päämies Norodom Sihanouk
luopui tosin kruunusta. Poliit-
tikoksi ryhdyttyään hän kui-
tenkin tukahdutti 1960-luvun
puoliväliin mennessä kansan-
edustuslaitoksen ja muutkin
demokratian elementit.

Ranskasta palanneet radi-
kaalit tarttuivat vietnamilaisten
aateveljien apuun, niin vasten-
mielistä kuin olikin ottaa pe-
riviholliselta vastaan koulutuk-
sen ja aseiden lisäksi myös
käskyjä. Pesäeroa kuitenkin

tehtiin vuonna 1960, jolloin kambodžalaiset kommunistit perustivat oman puolueensa. Tarvittavasta järjestöstä oli tosin jo Pariisissa alettu käyttää nimitystä *angkar*, joka tarkoitti yksinkertaisesti vallankumouspuoluetta mutta sai sittemmin kannattajien korvissa mystisen ja alamaisten korvissa kalmanhuuruksen kaiun. Saloth Sâr eteni vuonna 1963 Kambodžan kommunistipuolueen pääsihteeriksi ja pakeni Sihanoukin vainoja viidakkoon, minne keskuskomitean muutkin jäsenet pian siirtyivät. Kun puolueelle laadittiin niin sanottua tieteellistä sosialismia soveltavaa ohjelmaa, jouduttiin jotenkin sivuuttamaan se ongelma, ettei maassa ollut käytännöllisesti katsoen lainkaan teollisuustyöväestöä. *Angkarin* ideologit löysivät ratkaisun turvautumalla muitta mutkitta theravadabuddhalaisuuden oppeihin, joihin he olivat perehtyneet jo lapsuudessaan. Proletariaatin luokkatietoisuus tulkittiin ominaisuudeksi, jonka ihminen voi oikean ponnistelun avulla omaksua luokkataustastaan ja taloudellisesta asemastaan riippumatta. Ohjelmaa laadittaessa ei kerätty tietoja yhteiskunnan todellisesta tilasta, eikä Saloth Sârin johtama liike nähnyt myöhemminkään vaivaa sellaisen informaation hankkimiseksi.

Suora aseellinen toiminta aloitettiin maan koillisimmissa osassa vuoden 1968 alussa. Sihanouk yritti kukistaa kommunistien kapinan erittäin bruttaalein keinoin mutta päätyikin yhtäkkiä heidän kansallismielisiä tunnuksia käyttäneen liikkeenä keulakuvaksi, kun sotilaat syöksivät hänet vallasta

maaliskuussa 1970. Yhdysvaltain tukema kenraali Lon Nol lakkautti monarkian muttei kyennyt lyömään kommunisteja. Läpikotaisin korruptoitunut hallitus pystyi viiden vuoden ajan pitämään puoliaan pääkaupungissa, jonne sodan jaloista pakeni kaksi miljoonaa kambodžalaista. Osa pakolaisista tiesi kertoa punaisiksi khmereiksi tunnettujen vallankumoussoturiin julmuuksista. Tarinoihin ei uskottu ainakaan Euroopan edistysmielisen siivestyneistön keskuudessa.

Vihdoin 17. huhtikuuta 1975 Phnom Penh kukistui ja uusi valta näytti mutkattomuut-taan tyhjentämällä pahasti yllä-asutetun pääkaupungin tuota pikaa. Pakkosiirron aikana surmattiin ”vain” noin 20 000 ihmistä, mutta uudelleen-asutuksen kaooittisen toteutuksen vuoksi menehtyi moninkertainen määrä. Jo seuraavassa kuussa uudet vallanpitäjät tekivät kenties kohtalokkaimman päätöksensä. Kambodžan itsenäisyyden säilyttämiseksi katsottiin välttämättömäksi, että maa kehittyi pikavauhtia voimakkaaksi ja vauraaksi. Piti siis ottaa suuri harppaus kohti sosialismia. Se tarkoitti maatalouden pakkokollektivointia ja väestön alistamista orjatyöhön suurten kastelujärjestelmien rakentamiseksi. Se taas tarkoitti nälänhätää. Kun ylettömän kunnianhimoiset suunnitelmat eivät toteutuneet, alettiin etsiä tuholaisia. Sellaisia ei tavoitettu, mutta muuten teloitettaviksi sopivia löytyi runsain määrin.

Tammikuussa 1977 julkistettiin uusi perustuslaki ja maa otti virallisen nimen Demokraattinen Kamputsea. Tuskin missään valtiossa demokratia

on tukahdutettu niin jäännöksettömästi. Nimen jälkimmäistä osaa voitaneen silti pitää perusteltuna, sillä kirjoitusasu vastaa Shortin mukaan paremmin äänneasua kuin ranskalaisperäinen Kambodža. Sihanouk siirrettiin syrjään ja Sorbonnessa kansantaloustieteestä väitellyt Khieu Samphân nimettiin valtionpäämieheksi. Uudeksi pääministeriksi esiteltiin ulkomailla tyystin tunnetun Pol Pot. Punakhmerien toimia jo vuosien ajan johtanut Saloth Sâr oli taas ottanut uuden nimen. Sisällissodan vuosina Sâr oli vihollisten ja petturiin pelossa salannut olinpaikkansa lisäksi visusti myös henkilöytensä eikä hän viihtynyt julkisuudessa voiton jälkeenkään. Kansalle vallankumouksen johtoa edusti edelleen salaperäinen mutta kaikkivaltias *angkar*. Kommunistipuolueen olemassaolo julkistettiin vasta syyskuussa 1977.

Short tuo ansiokkaasti esiin, miten vuosisatainen vihamielisyys Kaakkois-Aasian kansojen välillä jatkui ja suorastaan jyrkeni alueen kommunistien kesken. Ranskaa ja Yhdysvaltoja vastaan taisteltaessa liitouduttiin pakon edessä, mutta yhteisen vihollisen tultua lyödyksi aseveljeydestä siirryttiin heti keskinäiseen kaha-kointiin ja muutamassa vuodessa avoimeen sotaan. Vietnamin kommunistit ryhmittäivät Saigonin valtauksen jälkeen Neuvostoliiton leiriin saadakseen turvaa pohjoista suurvaltanaapuriaan vastaan. Demokraattinen Kamputsea puolestaan nojautui entistä enemmän Kiinaan. Beijingistä toimitettiin kernaasti aseapua hallitukselle, joka saattoi aiheuttaa

harmia uppiskaiseksi heittäytyneelle Vietnamille.

Punakhmerit nähtävästi uskoivat hillitsevänsä Vietnamin hyökkäysaikeita, kun he tekivät itse vähän väliä raakoja hävitysretkiä naapurin puolelle. Ärhentelyssä vain menttiin liian pitkälle, ja Hanoin hallitus lähetti joulukuussa 1978 joukkonsa nujertamaan sietämättömäksi käyneen naapurin. Liikennereittien ja taajamien valtaus sujui rivakasti, ja pian Phnom Penhiin pystytettiin Vietnamille kuuliainen nukkehallitus. Punakhmerit jatkoivat viidakossa sitkeää ja veristä vastarintaa, jota Kiinan lisäksi ryhtyi tukemaan myös Yhdysvallat. Irvokkaaseen asetelmaan päädyttiin, koska Washingtonissa haluttiin Neuvostoliiton vuorostaan joutuvan kuluttamaan mahdollisimman paljon voimavarojaan Vietnamin miehityspolitiikan maksamiseen. Kambodžan sisällissota saatiinkin tunnetusti päättymään vasta kylmän sodan tauottua. Kauniista sopimuksista huolimatta maa ei siirtynyt demokratiaan, sillä muu maailma tyytyi katselemaan sivusta, kun entinen punakhmer Hun Sen kaappasi vallan. Uuden johtajan aiemat aatetoverit saivat mahdollisuuden armahdukseen ja rauhallisiin vanhuudenpäiviin. Tilaisuutta hyödynsivät muiden muassa Khieu Samphân sekä Pol Potin lanko ja läheinen aseveli Ieng Sary. Pol Potille itselleen ei käynyt aivan yhtä hyvin. Hän jäi viidakkoon ja joutui erään vanhan luottomiehensä syrjäyttämäksi mutta kuoli silti rauhallisesti nukkuessaan huhtikuussa 1998.

Philip Shortin on onnistunut

selvittää, missä Kamputsean kommunistipuolueen johto kulloinkin oleskeli ja millaisia päätöksiä se milloinkin teki. Kun otetaan huomioon punakhmerien alusta alkaen noudattama paranoidi salailu, kyse ei ole vähäpätöisestä tutkimustuloksesta. Shortia voidaan kuitenkin arvostella vakavasti siitä, ettei hän esitä mitään johdonmukaista selitystä punakhmerien hankkeen järjettömyydelle. Miksi korkean länsimaisen koulutuksen saaneet ihmiset pystyivät uskomaan suuren harppauksen onnistumiseen ja miksi he pyrkivät onnellistamaan maansa niin pöyristyttävän väkivallan avulla? Kirjoittaja viittaa useassa yhteydessä khmerien kansanluonteeseen, joka tosin näyttää sisältävän yhtäaikaan sekä aulista alistumista että taipumatonta individualismia. Pakkotyöhön turvautumista Short pitää väistämättömänä, tiedettiinhän vanhastaan khmerien välttävän kaikkea ylimääräistä ponnisteluja. Yhdeksi ylettömän autoritaarisuuden lähteeksi kirjoittaja nimeää Ranskan keskikouluissa Vichyn hallituksen määräyksestä käyttöön otetun patriarkalisen opetusohjelman, jota noudatettiin myös Kambodžassa. Short on valinnut punakhmerien tarinan kertomiseen liikkeen tunnetuimman hahmon elämäkerran muodon. Hän ei silti anna vakuuttavaa vastausta kysymykseen, miksi kommunistipuolueen johtoon kohosi juuri Saloth Sâr, joka näytti etevien toveriensa rinnalla korkeintaan keskinkertaisuudelta.

Pol Pot ja hänen kumppaninsa eivät suinkaan olleet Kambodžan valtiaista ainoita,

joita riivasi suuruudenhulluus. Short päätteleekin punakhmerien ajautuneen äärimmäisyyksiin, koska khmer-poliitikoilla on valtaan päästyään taipumusta sellaiseen. Phnom Penhin punaiset hallitsijat eivät selvästikään kyenneet minikäänlaiseen myötätuntoon alamaisiaan kohtaan. Kun *angkarin* korkeimmat ruumistajat joskus harvoin näyttäytyivät julkisesti, saatiin havaita heidän nauttivan makeasta elämästä viidakon karuissa oloissa ja amerikkalaisten pommikoneiden maalitauluina vietettyjen pitkien vuosien jälkeen. Samaan aikaan kun uusi valta aiheutti kansalle kurjuutta, nälkää ja kuolemaa, kaikki sen ytimessä toimivat söivät itsensä lihaviksi.

Missään tapauksessa ei saa unohtaa sitä seikkaa, että marxismi-leninisin huumassa tai nimissä on monessa muussakin alikehittyneessä maassa saatu aikaan samantapaista jälkeä. Punakhmerien kommunismi ei kovin läheisesti muistuttanut Karl Marxin oppeja, mutta se ei poista moraalista vastuuta sen paremmin nykyisiltä kuin entisiltäkään marxilaisilta. Kun Phnom Penh ja Saigon niin sanotusti vapautettiin, olin itse vielä koulupoika. Vaikka tiesin jo tarpeeksi tuomitakseni Stalinin rikokset, uskoin silti kaikkien Kaakkois-Aasian vapautusliikkeiden taistelevan imperialismia vastaan puhtain keinoin ja veljellisesti toisiaan tukien. Ansaitseen tietenkin pilkkaa sinisilmäisyydestäni. Saan silti lohtua siitä, etten ole vielä siirtänyt yhdenkään yrityksen tuotantoa Kiinaan tai Vietnamiin.

Timo Soukola